

HISTÒRIA Una ambiciosa investigació de Xavier Torres sobre les identitats col·lectives a la Catalunya moderna.

Nacions sense nacionalisme?

GENÍS BARNOSELL

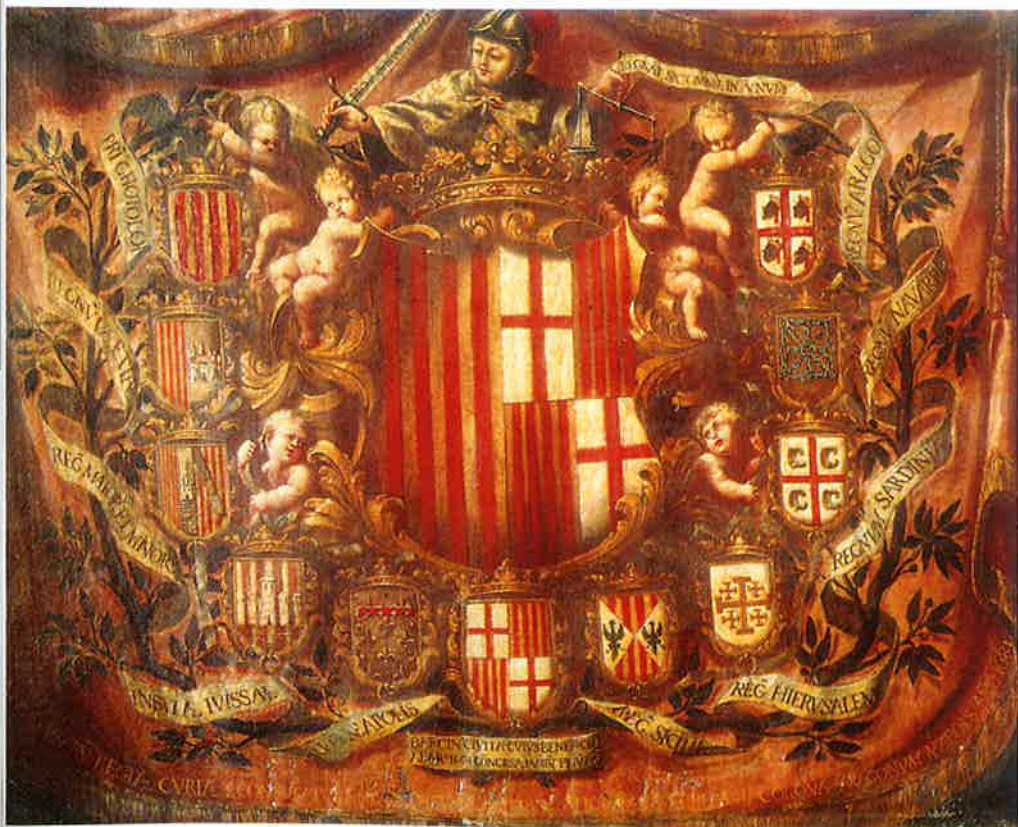
Podem parlar de nacions abans de l'era del nacionalisme? I, en tot cas, de què parlem quan parlem de nacions? Aquestes són les preguntes a les quals s'enfronta des de fa temps Xavier Torres, catedràtic d'història moderna de la Universitat de Girona. De la complexitat de les seves respostes, en donen fe les gairebé 400 pàgines de la seva darrera obra, *Naciones sin nacionalismo. Efectivamente, que ningú no s'errí amb l'aiguallit subtítol d'aquest llibre –Catalunya dins la monarquia hispànica–, perquè no es troba davant d'un manual (per valuós que pugui ser) sobre l'època, sinó amb una ambiciosa investigació sobre les identitats col·lectives a la Catalunya moderna*

que, al mateix temps, il·lumina prou coses tant sobre la monarquia hispànica com sobre Europa en general.

En una perspectiva internacional, el treball de Xavier Torres se situa entre les explicacions que en els darrers trenta anys s'han centrat en aquest tema. La primera, la d'autors com E.J. Hobsbawm o Ernest Gellner, que afirmen la radical contemporaneïtat de les nacions i la seva dependència estricta del nacionalisme o de la modernitat. La segona, la tendència contraposada que situa les nacions en la llarga durada, com la historiografia francesa dels Pierre Nora o Fernand Braudel i la seva *L'identité de la France*. I, finalment, l'anàlisi del paper del patriotisme a l'època moderna,

com el de J. H. Elliott, que en destacava la importància però el limitava a les elits –a banda, restarien els arguments organicistes, a hores d'ara ben desacreditats, que consideren les nacions com a naturals o inevitables. Per fer front al conjunt d'interrogants suscitats per aquest debat historiogràfic, Torres descabdella els seus arguments de forma ordenada i sistemàtica, fonamentant-se en un gran volum de documentació –alguna molt original en aquest debat com són ara els llibres de notes i de família, memòries i dietaris– i contraposant les seves tesis a les d'un gran nombre de treballs, tant nacionals com internacionals. En el seu llibre, una tesi de partida em sembla fonamental: la reconstrucció d'allò que deien o escriuen els contemporanis dels fets és fonamental per entendre «l'univers social i polític» d'aquells actors socials i, per tant, els motius de les seves accions (p. 69-70 i 213).

De l'anàlisi del vocabulari de l'època i del significat precís dels «privilegis», Torres en conclou que Catalunya era «una colectividad a un tiempo amplia, estable o históricamente sedimentada, y –más importante aún– vertebrada políticamente» –una realitat que es descrivia amb els termes *provincia*, *terra* o *pàtria*. Però no constituïa una col·lectivitat per les seves característiques culturals –la llengua o la història–, si bé aquestes contribuïen sens dubte a identificar els naturals del Principat, sinó pel conjunt de privilegis que, precisament, definien el perímetre d'aquesta comunitat. En una societat en què la justícia es practicava oferint «privilegis», repartits certament de forma desigual però afectant també sovint les classes baixes de la població –per exemple, el privilegi d'estar enquadrat en un gremi– eren aquests

Heràldica del comtat de Barcelona, volta dels territoris que, en diferents èpoques, van formar part de la corona catalano-aragonesa.

«privilegis», recollits a les constitucions de Catalunya, els que fonamentalment definien un català com a tal. Des d'aquesta perspectiva, Torres pot demostrar com els sectors socials que normalment definim com a «no privilegiats» (enfront dels «privilegiats» que eren l'Església i la noblesa) també podien participar d'aquest patriotisme català, o sigui, de l'acceptació i defensa de les institucions catalanes.

Si fins aquí el llibre aporta prou novetats, el capítol que m'ha semblat més interessant és el quart («Patriotismo y dinasticismo»), en el qual Torres es qüestiona sobre les característiques concretes d'aquest patriotisme i sobre els seus fonaments intel·lectuals –o, el que ve a ser el mateix, sobre les seves possibles semblances o diferències amb el nacionalisme contemporani. És aquí on pren tota la seva importància el que, segons l'autor, i si no l'he entès malament, és una part essencial del treball historiogràfic: la descodificació dels codis mentals i de conducta dels humans del passat –uns codis ben diferents dels del present.

Per a Torres el patriotisme català d'època moderna era indissociable del dinasticisme, o sigui, de l'adhesió, lleialtat i fins i tot devoció (p. 178) a un rei o reina i, per extensió, a la seva dinastia. El rei era també pare i senyor, i servir la pàtria era inseparable de servir el «rei natural», o, dit d'una altra manera, no era possible pensar la pàtria sense el rei. La dissociació entre el rei i la pàtria només es va produir en els moments àlgids de la guerra de Separació, i aleshores servir el rei va esdevenir traïció a la pàtria. Però a diferència d'Holanda, Catalunya no va cercar el camí de la república, sinó que va cercar desesperadament un altre «senyor natural». La interpreta-

ció de Torres és contundent: el dinasticisme no era només la fidelitat a una dinastia concreta, sinó «una manifestación de fidelidad a todo un mundo o universo de significados susceptible de dar sentido a la existencia de un gran número de individuos» (p. 179).

El treball de Torres sembla anar en contra d'una visió massa lineal de la transició del patriotisme antic al catalanisme modern, ja que les diferències entre tots dos són força substancials

D'aquí la radical novetat del treball que estem comentant: lluny de fonamentar-se en arrels clàssiques o horacianes, el patriotisme català era essencialment escolàstic i, més concretament, es fonamentava en una variant autòctona del mite bíblic dels macabeus. Era a imatge d'aquests que els catalans havien de lluitar i lluitaven, alhora, per la «pàtria», els «temples» i «Déu». És a dir, l'ús d'aquest vocabulari no implicava simplement una «manera de dir» sinó una manera d'entendre el món. El patriotisme català, així, no es distingia del clàssic dret de resistència o del constitucionalisme convencional, i era impensable sense la trilogia clàssica de «Déu, pàtria i rei». Per això no va evolucionar cap al republicanisme.

El treball de Xavier Torres sembla anar en contra d'una visió massa lineal o natural de la transició del patriotisme antic al catalanisme modern. Els historiadors «contemporanistes»,

diu l'autor, «quizás tampoco podrían prescindir, por lo menos en un cierto número de casos, de la trayectoria anterior; en particular, aquel género de identidades corporativas seculares que cimentaron, a su vez, sendas identidades colectivas» (p. 353). El català podria ser un d'aquests casos i segurament el consistent patriotisme català modern ajuda a entendre tant el profund sentit de comunitat com l'orgull que tenien de si mateixos els catalans del segle XIX, malgrat la Nova Planta. Al mateix temps, però, contribueix a argumentar que el nacionalisme català de finals del segle XIX no provenia d'una simple evolució natural del patriotisme modern, perquè les diferències són força substancials. Especialment, com assenyalava Torres, la gran importància que el nacionalisme català atorga a la llengua i a la història semblen massa absents d'aquest patriotisme modern per pensar en una transició massa directa: «que la nación, en su acepción étnica o cultural, se convirtiera en fuente de reivindicaciones, por no decir de derechos y obligaciones políticas, esto era algo más bien inconcebible en la sociedad estamental del Antiguo Régimen. El patriotismo antiguo, pues, no puede confundirse con el nacionalismo moderno. Es más, el uno ni siquiera lleva inmediatamente al otro» (p. 352). ■

XAVIER TORRES SANS

Naciones sin nacionalismo

Cataluña en la monarquía hispánica (siglos XVI-XVII)
València: PUV, 2008,
396 pp., 25 €

lletra www.uoc.edu/lletra **L'ESPÀI VIRTUAL DE LITERATURA CATALANA**

UOC
www.uoc.edu